

MELEKAN AĞZI BİÇİM BİLGİSİ 2: İSİM, SIFAT, ZARF, ZAMİR

Abdulkadir ATICI*

Behruz BEKBABAYİ**

Öz: İran üzerine yapılan Türkoloji çalışmalarının sayısı günden güne artış göstermektedir. Çalışmalardaki sayısal artışın yanı sıra niteliksel artış da dikkat çekicidir. Bu bağlamda hâlihazırda elimizde İran'ın pek çok bölgesine ait veri bulunmaktadır. Fakat yapılan çalışmalara ve geline n noktaya rağmen hâlâ çalışma yapılması gereken bölgeler de mevcuttur. İran'ın Güney Azerbaycan olarak adlandırılan bölgelerinin (Batı Azerbaycan, Doğu Azerbaycan, Erdebil, Zencan, Kazvin, Hemedan) hemen hemen tamamına ait yakın tarihli biçim bilgisi çalışmaları söz konusu yken maalesef Doğu Azerbaycan iline ait yakın tarihli güncel bir biçim bilgisi çalışması bulunmamaktadır. Bu çerçevede hem bir eksikliği gidermek hem de karşılaştırmalı çalışmalara veri sunmak amacıyla Bekbabayi'nin (2017) hâlen geçerliliğini koruyan metin derlemeleri merkeze alınarak ve tarama-görüşme yöntemi kullanılarak Doğu Azerbaycan İli Melekan Ağzı'na ait biçim bilgisi özellikleri bir makale serisi hâlinde tarafımızca hazırlanmaya başlanmıştır. Bu makale de ilgili serinin ikinci makalesi olarak Melekan Ağzı'na ait İsim, Sıfat, Zarf ve Zamir kategorilerini ihtiva etmektedir. Makalede Melekan Ağzı'na ait biçim bil gisel unsurların tespitinde betimleyici dil bilgisi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada Melekan Ağzı'nın biçim bil gisel unsurları tespit edilerek sonraki akademik çalışmalarda eş ve art zamanlı karşılaştırma yapılabilmesi için veri hazırlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: İran, Doğu Azerbaycan, Melekan, Biçim Bilgisi

Morphology of Melekan Dialect 2: Noun, Adjective, Adverb, Pronoun

Abstract: The number of Turkology studies on Iran is increasing day by day. In addition to the numerical increase in the studies, the qualitative increase is also remarkable. In this context, we currently have data on many regions of Iran. However, despite the studies and the point reached, there are still regions that need to be studied. While there are recent morphological studies on almost all of the regions of Iran called South Azerbaijan (West Azerbaijan, East Azerbaijan, Ardebil, Zanjan, Qazvin, Hemedan), unfortunately, there is no recent morphological study on East Azerbaijan. In this framework, in order to fill this gap and to provide data for comparative studies, we started to prepare the morphological

* Prof. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Kırklareli/Türkiye, e-posta: aticiabdulkadir@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0571-397X

** Doç. Dr., Allameh Tabatabai Üniversitesi, Fars Edebiyatı ve Yabancı Diller Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tahran/İran, e-posta: behruzbaba@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-8418-266X

features of Melekan Dialect of Eastern Azerbaijan Province in a series of articles by taking Bekbabayi's (2017) text compilations, which are still valid, as the center and using the survey-interview method. This article, as the second article of the related series, contains the categories of Noun, Adjective, Adverb and Pronoun of Melekan Dialect. In the article, descriptive grammar method was used to determine the morphological elements of Melekan Dialect. In the study, it is aimed to determine the morphological elements of Melekan Dialect and to prepare data for simultaneous and diachronic comparison in subsequent academic studies.

Keywords: Iran, East Azerbaijan, Melekan, Morphology

Giriş

Günümüz İran coğrafyasının Türkoloji çalışmaları açısından son derece kritik bir öneme sahip olduğu ilgililerin malumudur. Bu önem çerçevesinde İran coğrafyası çeşitli disiplinler tarafından araştırılmaktadır. Araştırmalarda bir taraftan tarihsel süreç incelenirken bir taraftan da günümüzde olanın tespitine, kaydına ve incelenmesine çalışılmaktadır.

Bu anlamda yapılan çalışmaların hem niceliği hem de niteliği günden güne artmaktadır. Türkoloji çalışmalarındaki bu artış artık günümüzde hemen hemen her bölgeyle¹ ilgili bilgiye ulaşmamıza olanak sağlamaktadır. İran üzerine yapılan Türkoloji çalışmaları açısından olumlu değerlendirilebilecek bu duruma rağmen hâlen yapılması gereken çok işin olduğunun, araştırma yapılması gereken pek çok bölgenin bulunduğu ve zamanın bu anlamda aleyhe işlediğinin de unutulmaması gerekmektedir.

Bu durum dikkate alındığında üzerinde çalışma yapılması gereken bölgelerden biri de Doğu Azerbaycan ili olduğu anlaşılmaktadır. Mevcut çalışmalara bakıldığında bu bölgeye ait araştırmaların azlığı dikkat çekmektedir. Doğu Azerbaycan ili Melekan bölgesi ile ilgili Behruz Bekbabayi'nin (2012) alan araştırması sonucu elde ettiği ve hâlen günümüzde de Melekan ağzını temsil etmesi bakımından geçerliliği koruyan doktora tezi bulunmaktadır. Bu çalışma ayrıca yine Bekbabayi (2017) tarafından üzerinde bazı değişiklikler yapılarak İran'da ve iki cilt hâlinde kitap olarak da yayımlanmıştır. Söz konusu çalışmanın varlığına rağmen özellikle karşılaştırmalı çalışmalarda bu çalışmadan istifade edilmediği fark edilmiştir. Bölgenin ağız özelliklerini başarılı bir şekilde yansıtan metinlerin sadece ses bilgisi bakımından incelenmiş olması bu gözardı edilmiş sebeplerinden biri olabileceği sonucuna varılmıştır.

¹ Bölgelere göre bazı güncel kitap ve tez çalışmalardan örnekler verecek olursak: Batı Azerbaycan Bölgesi: Doğan, 2020a; Gökdağ, 2006; Doğu Azerbaycan Bölgesi: Bicbabaci, 2012, 2017; Erdebil Bölgesi: Karini, 2009; Zencan Bölgesi: Rezaei, 2015; Merkezi Bölgesi: Doğan, 2020b, 2023; Hemedan Bölgesi: Pehlivan, 2011; Atıcı, 2016, 2018; Kirmanşah Bölgesi: Atıcı, 2015, Ayrıca yine İran'da yaşayan Türk topluluklarından Kaşkay Türkçesi: Ataizi, 2017; Doğan, 2020c; Atıcı, 2021; Rezaeiamaleh, 2023; Baghirova, 2023; Yaghoobi, 2023; Horasan Türkçesi: Doğan, 2016, 2017; Esmailabadi, 2023; Türkmen Türkçesi: Yıldırım, 2008; Salar, 2021; Aghatabai, 2022; Şahseven Türkçesi: Çam, 2023; Halaç Türkçesi: Kaya, 2020; Işıklı, 2021; Dolati Darabadi, 2021; Güzel, 2021, İran'da Türkler ve Türkçe hakkında toplu değerlendirmelerin yapıldığı Gökdağ & Doğan, 2016 gibi.

Bu sebeple hem bir eksikliği gidermek hem de karşılaştırmalı çalışmalara veri sunmak amacıyla Bekbabayi'nin (2017) hâlen geçerliliğini koruyan metin derlemeleri merkeze alınarak ve tarama yöntemi kullanılarak Doğu Azerbaycan İli Melekan Ağzı'na ait biçim bilgisi özellikleri bir makale serisi hâlinde tarafımızca hazırlanmaya başlanmıştır. Bu makale de ilgili serinin² ikinci makalesi olarak Melekan Ağzı'na ait *İsim, Sıfat, Zarf ve Zamir* kategorilerini ihtiva etmektedir.

Makalede Melekan Ağzı'na ait biçim bilgisel unsurların tespitinde betimleyici dilbilgisi yöntemi kullanılmıştır. Makalenin yazılışındaki asıl amaç Melekan Ağzı'nın biçim bilgisel unsurlarını tespit ederek sonraki akademik çalışmalara eş ve art zamanlı karşılaştırma yapabilmeleri için veri sağlamaktır. Sadece betimleyici dilbilgisi yönetimini kullanıp eş ve art zamanlı karşılaştırma yoluna gidilmemesinin bir diğer sebebi ise bu durumda çalışmanın makale boyutunu aşacak olmasıdır.

Makalede ilgili örnekler; kaynak dildeki biçim koyu ve italik olarak verilmiş, ardından tırnak içinde Türkiye Türkçesi yazılmış ve son olarak da parantez içinde referans numarası belirtilmiştir [Ör: *nayittaj* “masallar” (392)]. Ayrıca bazı dilbilgisel yapılara ait örnekler metinde tespit edilememiştir. Bu durumda ise alandan kaynak kişilerle yüzyüze görüşme ya da telefon görüşmesi yapılmış ve eksiklikler giderilmiştir. Bu şekilde metin dışı elde edilen verilerde referans numarası verilmemiş sadece ilgili örneğin başına yıldız işareti (*) konulmuştur [**sænin tʰæçin* “senin gibi”].

1. Doğu Azerbaycan İli³

İran İstatistik Kurumu'nun (Merkez-i Āmār-ı Īrān)⁴ en güncel verileri olan 2016⁵ yılı verilerine göre günümüzde İran 31 ilden oluşmaktadır.

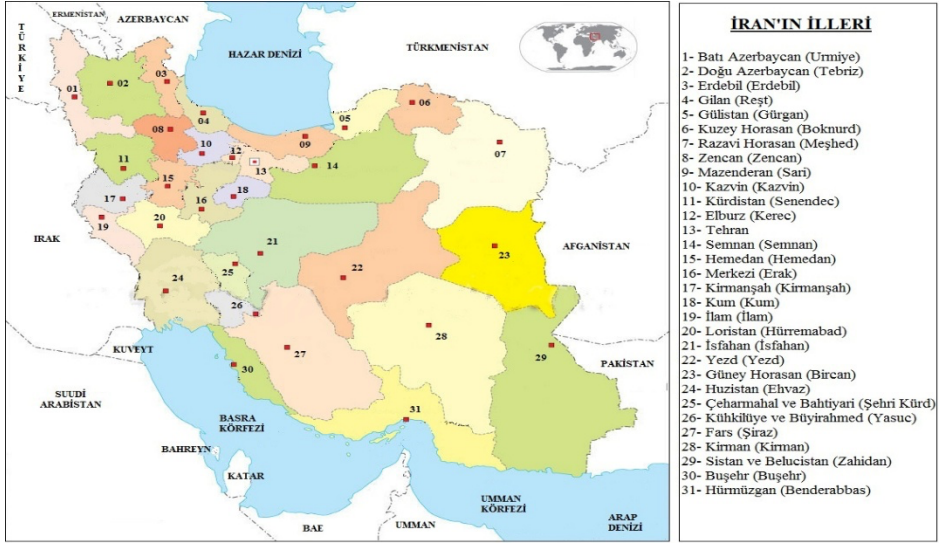
² Melekan Ağzı biçim bilgisine ait birinci makale için bk. (Atıcı & Bekbabayi, 2022, s. 103-121.)

³ Doğu Azerbaycan İli ve Melekan İlçesi başlıklarındaki bilgiler erişim tarihleri güncel olmakla birlikte (Atıcı & Bekbabayi 2022)'de de kullanılmıştır.

⁴ Bundan sonra MAİ olarak kısaltılacaktır.

⁵ Bekbabayi'nin (2017) çalışmasında MAİ'nin 2011 yılı verileri paylaşılmıştır. Elimizde MAİ'nin 2016 yılına ait daha güncel veriler bulunması sebebiyle bu çalışmada 2011 yılı değil 2016 yılı verileri kullanılmıştır.

MELEKAN AĞZI BİÇİM BİLGİSİ 2: İSİM, SIFAT, ZARF, ZAMİR

Şekil 1. İran'ın İlleri (İller soldan sağa ve yukarıdan aşağı şeklinde numaralandırılmıştır) (Atıcı, 2018, s.1)

Yine MAİ'ye göre illerin güncel nüfus bilgileri de şu şekildedir:

	İl Adı	Nüfus		İl Adı	Nüfus
1	Batı Azerbaycan	3.265.219	17	Kirmanşah	1.952.434
2	Doğu Azerbaycan	3.909.652	18	Kum	1.292.283
3	Erdebil	1.270.420	19	İlam	580.158
4	Gilan	2.530.696	20	Loristan	1.760.649
5	Gülistan	1.868.819	21	İsfahan	5.120.850
6	Kuzey Horasan	863.092	22	Yezd	1.138.533
7	Rezevi Horasan	6.434.501	23	Güney Horasan	768.898
8	Zencan	1.057.461	24	Huzistan	4.710.509
9	Mazenderan	3.283.582	25	Çeharmahal ve Bahtiyari	947.763
10	Kazvin	1.273.761	26	Kùhküliye ve Büyirahmed	713.052
11	Kürdistan	1.603.011	27	Fars	4.851.274
12	Elburz	2.712.400	28	Kirman	3.164.718
13	Tahran	13.267.637	29	Sistan ve Belucistan	2.775.014
14	Semnan	702.360	30	Buşehr	1.163.400
15	Hemedan	1.738.234	31	Hürmüzgan	1.776.415
16	Merkezî	1.429.475		Toplam Nüfus	79.926.270⁶

⁶ İran'ın en son detaylı nüfus verileri olan 2016'ya göre toplam nüfus 79.926.270 iken sadece güncel toplam nüfusunun paylaşıldığı resmî internet sitesinde 04.01.2024 tarihi itibarıyla toplam nüfus 85.473.919'dur (MAİ, 2024, <https://www.amar.org.ir>, Erişim Tarihi: 04.01.2024). CIA'nın 2024 verilerine göre İran'ın toplam nüfusu ise 87.590.873'tür (CIA-İran, 2024,

Tablo 1. 2016 Verilerine Göre İran'ın İllerinin Nüfusu (MAİ, 2024, <https://www.amar.org.ir>, Erişim Tarihi: 04.01.2024.)

Makaleye konu olan Doğu Azerbaycan ili nüfus yoğunluğu bakımından 31 il arasında 6. sırada yer almaktadır.

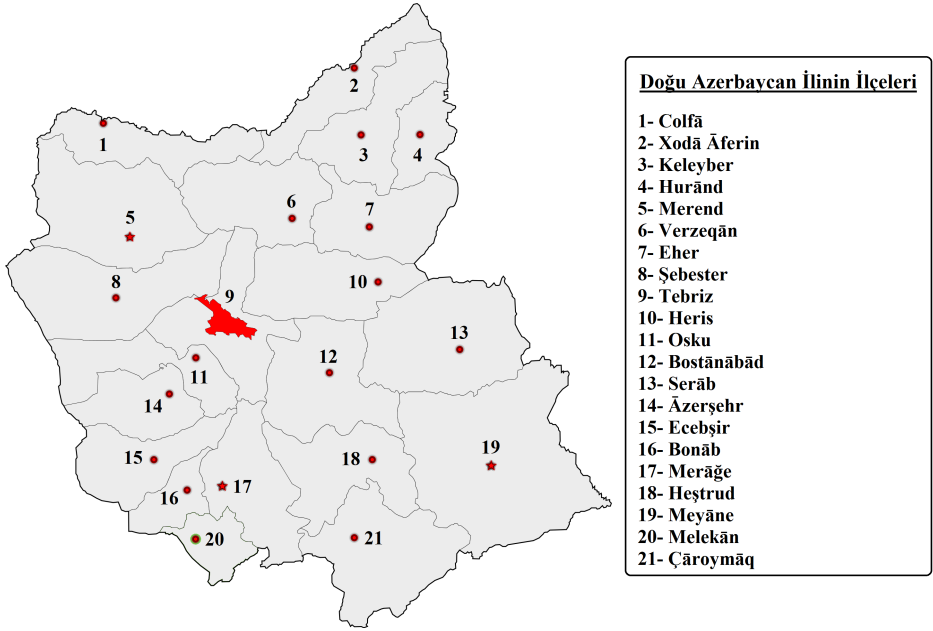
	İl Adı	Nüfus		İl Adı	Nüfus
1	Tahran	13.267.637	17	Hemedan	1.738.234
2	Rezevi Horasan	6.434.501	18	Kürdistan	1.603.011
3	İsfahan	5.120.850	19	Merkezî	1.429.475
4	Fars	4.851.274	20	Kum	1.292.283
5	Huzistan	4.710.509	21	Kazvin	1.273.761
6	Doğu Azerbaycan	3.909.652	22	Erdebil	1.270.420
7	Mazenderan	3.283.582	23	Buşehr	1.163.400
8	Batı Azerbaycan	3.265.219	24	Yezd	1.138.533
9	Kirman	3.164.718	25	Zencan	1.057.461
10	Sistan ve Belucistan	2.775.014	26	Çeharmahal ve Bahtiyarî	947.763
11	Elburz	2.712.400	27	Kuzey Horasan	863.092
12	Gilan	2.530.696	28	Güney Horasan	768.898
13	Kirmanşah	1.952.434	29	Kühküliye ve Büyirahmed	713.052
14	Gülistan	1.868.819	30	Semnan	702.360
15	Hürmüzgan	1.776.415	31	İlam	580.158
16	Loristan	1.760.649		Toplam Nüfus	79.926.270

Tablo 2. İran İllerinin Nüfus Yoğunluğuna Göre Sıralanmış Hâli (Atıcı, 2018, s. 2)

Doğu Azerbaycan ili; 21 ilçe, 48 bucak, 146 dehistan ve 2698 (aktif) köyden oluşmaktadır⁷. İle ait ilçeler şu şekildedir:

<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/iran/#people-and-society>, Erişim Tarihi: 05.01.2024).

⁷ Bu veriler en güncel bilgiler olması sebebiyle Doğu Azerbaycan İli Valiliği, Doğu Azerbaycan İli 2020 Yılı İstatistik Raporu'ndan alınmıştır (OAŞ, 2024, https://www.ostan-as.ir/Uploads/User/1669/files/ea_salnameh_1398.pdf, Erişim Tarihi: 06.01.2024).

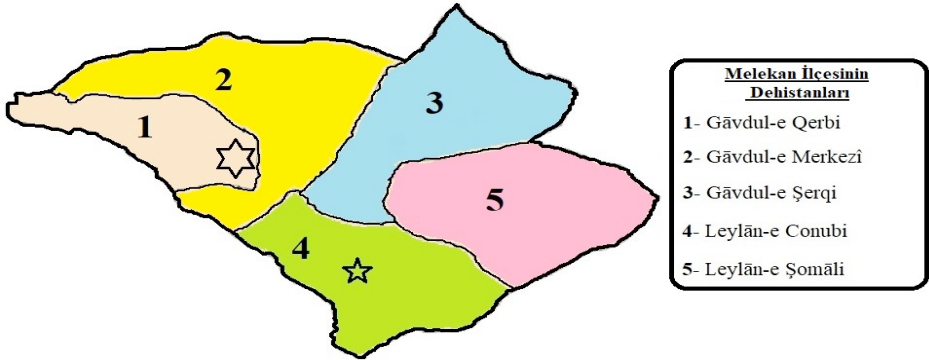

Şekil 2. Doğu Azərbaycan İlinin İlçələri (İlçələr soldan sağa ve yukarıdan aşağı şeklinde numaralandırılmıştır) (Doğu Azərbaycan İli Valiliği, OAS, 2024, <https://www.ostan-as.ir/>, Erişim Tarihi: 06.01.2024)

2. Melekan İlçesi

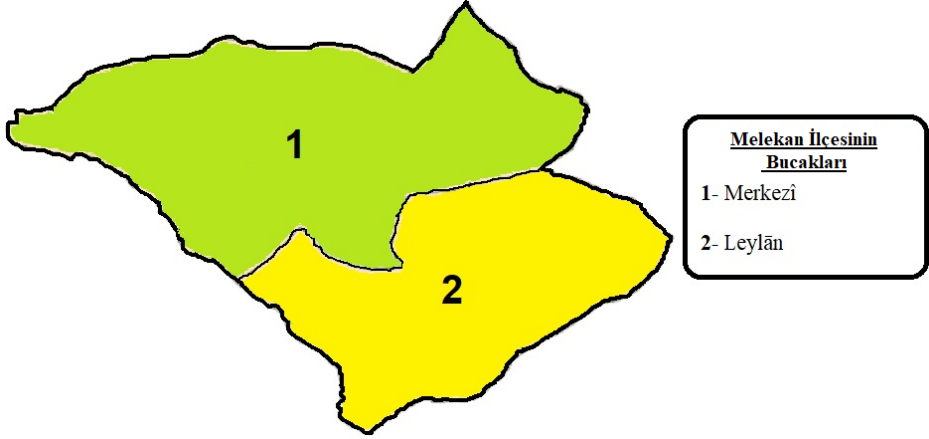
Makaleye konu olan Melekan ilçesi Şekil 2’de 20 numara ile işaretlenmiştir. Melekan ilçesi 79 (aktif) Köy, 5 Dehistan, 3 Şehir ve 2 Bucak’tan oluşmaktadır.

Melekan ilçesinin dehistanları şunlardır:

Şekil 3. Melekan İlçesinin Dehistanları (Melekan İlçesi Kaymakamlığı, FŞM, 2024, <https://malekan.ostan-as.ir/>, Erişim Tarihi: 06.01.2024)

Melekan ilçesinin bucakları ise şunlardır:

Şekil 4. Melekan İlçesinin Bucakları (Melekan İlçesi Kaymakamlığı, FŞM, 2024, <https://malekan.ostan-as.ir/>, Erişim Tarihi: 06.01.2024)

Melekan İlçesine ait idari bölümler şu şekildedir:

İlçe Adı	Bucak Adı	Şehir Adı	Dehistan Adı
Melekân	Merkezi	Melekân	Gâvdul-e Şerqi ⁸
			Gâvdul-e Qerbi
			Gâvdul-e Merkezi
	Leylân	Mobârekşehr	
		Leylân	Leylân-e Conubi
			Leylân-e Şomâli

Tablo 3. Melekan İlçesinin İdari Bölümleri (MAİ, 2024, <https://www.amar.org.ir>, Erişim Tarihi: 04.01.2024)

Melekan ilçesinin idari bölümlerinin nüfus bilgileri de şu şekildedir:

İlçe Adı	Nüfus	Bucak Adı	Nüfus	Şehir Adı	Nüfus	Dehistan Adı	Nüfus
Melekân	111.319	Merkezi	85.938	Melekân	27.431	Gâvdul-e Şerqi	7.468
						Gâvdul-e Qerbi	17.573
						Gâvdul-e Merkezi	29.010
		Leylân	25.381	Mobârekşehr	4.456		
				Leylân	6.356	Leylân-e Conubi	14.853
						Leylân-e Şomâli	4.172

⁸ Çalışmada idari yapıların transkripsiyonu yapılırken İran'ın resmî sitesi olan <https://gndb.ncc.gov.ir/> (İran Ulusal Coğrafi İsimler Veri Tabanı) sitesi esas alınmıştır. Sitedeki yer adlarının transkripsiyonu ile Türkiye'de kullanılan transkripsiyon işaretlerinin uyuşmadığı durumlarda transkripsiyon Türkiye'dekine uyarlanmıştır (Ör. *Şarqi* > *Şerqi* gibi).

Tablo 4. *Melekan İlçesinin İdari Bölümleri ve Nüfusları* (MAİ, 2024, <https://www.amar.org.ir>, Erişim Tarihi: 04.01.2024)

3. İSİM⁹

3.1. İsim Çekim Ekleri

İsim çekim ekleri, dil bilgisel açıdan isim kök ve gövdelerine işleklik kazandıran eklerdir. İsimler bu ekler aracılığıyla, isim arasında ya da başka yapılar arasında bağlantı kurabilirler. Sağladığı işleklik sebebiyle bu eklerle isim işletme ekleri de denir.

3.1.1. Çokluk Eki

Çokluk eki, isimlerin çokluk biçimlerini yapan eklerdir. Melekan ağzının¹⁰ genel çokluk eki [+ɬɑj], [+læj] biçimindedir:

goztulutaj “Gozlulular” (Bekbabayi 2017: 668)¹¹, *nayittaj* “masallar” (392), *a:xtitaj* “Aruklular” (514), *pʰillaelæjdæn* “basamaklardan” (386), *sæhæjlæj* “sabahlar” (519), *a: sæggællæj* “ak sakallılar” (523).

MA’da çokluk eki kendisinden önce /n/, /r/, /d/ ve /t/ ünsüzlerini barındıran isimlerle çekime girdiğinde nl > nn, dl > dd, tl > td, sl > sd, zl > zd şeklinde ünsüz benzeşmesine uğramakta ve {+dA_j}, {+nA_j} biçimleriyle kullanılmaktadır:

atdaj “atlar” (438), *ajvad’daja* “kadınlara” (627), *søzdæj* “sözler” (537), *cʰæd°dæjdæ* “köylerde” (624), *dzavannaj* “gençler” (531), *damnaj* “evler” (393), *cʰotʃænnæj* “göç edenler” (604), *gæmnæj* “gamlar” (403).

MA’da sayıları sınırlı olmakla birlikte Melekan-Heşteri¹² geçiş ağzında çokluk ekinin [+ɬɑr], [+læɾ] biçimleri tespit edilmiştir.

ufaxtar “çocuklar” (523), *særɬaxtar* “askerler” (555), *buydatar* “buğdaylar” (692), *işlar* “işler” (551), *hurilər* “Hürriyer (< Köy adı)” (709), *jøzlar* (gözler) (376).

3.1.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri; kavram ya da nesnelerin bir başka kavram veya nesneye ait olduğunu gösteren eklerdir. MA’da tespit edilen iyelik ekleri şu şekildedir:

Teklik 1. şahıs:

MA’da teklik 1. şahıs iyelik eki {+m} biçimindedir ve ekin yardımcı ünlüsü, düzlük – yuvarlaklık uyumuna bağlıdır:

⁹ Dilbilgisel kategoriler sıralanırken Muharrem Ergin’in *Türk Dil Bilgisi* (2000) kitabı esas alınmıştır.

¹⁰ Melekan Ağzı bundan sonra MA olarak kısaltılacaktır.

¹¹ Bundan sonraki örneklerde künye bilgisi verilmeyecek sadece parantez içinde sayfa numarası bilgisi verilecektir.

¹² Melekan-Heşteri geçiş bölgesi Melakan ilçesinin doğu ve kuzeydoğusundaki bölgelerdir. Bu bölgedeki köyler ilçenin kuzeydoğusundaki Heşteri ilçesine komşudur. Bu nedenle bazı dil özellikleri bakımından Melekan ağzı özellikleri değil Heşteri ağzı özellikleri göstermektedirler. Genel olarak bu köylerde Melekan ağzı özelliği olan /r/ > /y/ değişimi gerçekleşmemekte ve özellikle fillerin son hecesinde ünlü uyumu dışında kalıp yuvarlak ünlülü biçimleri daha yaygın kullanılmaktadır.

ayam “babam” (366), *dzanim* “canım” (403), *tfijnimæ* “omuzuma” (494), *bojnum* “boynum” (399), *jojlylm* “gönlüm” (493).

Teklik 2. şahıs:

MA’da teklik 2. şahıs iyelik eki {+n} biçimindedir. Yardımcı ünlüsü de düzlük yuvarlaklık uyumunu bağlıdır.

gejnaŋan “kayınpederin” (418), *jo:ŋin* “gönlün” (423), *adin* “adın” (432), *dilin* “dilin” (408), *sæ:n uŋzun* “senin rızkın” (455), *ovynæ* “evinde” (508), *sæ:n ovin* “senin evin” (541).

Ancak, söz konusu ek, Melekan-Heşteri ağzı geçiş köylerinde ünsüzle biten isimlerle çekime girdiğinde yardımcı ünlüsü uyum dışında ve yuvarlak ünlülü olarak karşımıza çıkmaktadır:

hæggun “< Ar. (حقّ) hakkın” (588), *cʰændun* “köyün” (515), *ovyndæ* “evinde” (540).

Ayrıca bu ek, ünlü ile biten bazı isimlerle çekime girdiğinde de kendisinden önce gelen sözcüğün son ünlüsünü yuvarlaklaştırmaktadır:

nænovæ “annene” (540), *aŋova* “babana” (699), *dædunan* “baban ile” (594), *dædovæ* “babana” (539), *nænovæ* “annene” (539).

Ancak bu yuvarlaklaşma kesin bir kurala bağlı değildir; sonu ünlüyle bitmesine rağmen teklik 2. şahıs iyelik eki alan bazı örneklerde bu yuvarlaklaşma görülmemektedir:

nænæn “annen” (442).

MA’da teklik 2. şahıs iyelik eki hâl ekleriyle kullanıma girdiğinde [+v] biçiminde karşımıza çıkmaktadır. /v/ ünsüzünün etkisiyle de bazı ünlülerde yuvarlaklaşma meydana gelmektedir.

dædovæ “babana” (539), *nænovæ* “annene” (539), *gajniva* “karnına” (452), *xoŋuvu* “ceketini” (480), *oyuluva* “oğluna” (643), *bafiva* “başına” (378), *xidmætuva* “hizmetine” (579), *yzyvy* “yüzünü” (602).

İsmin yönelme ve belirtme hâlinde, bir kısım örneklerde /n/ veya /v/ ünsüzü düşerek ikiz ünlülerin doğmasına sebep olmaktadır ve ikiz ünlülerin doğmasının ardından da ünlü uzaması ortaya çıkmaktadır:

Teklik 2. şahıs iyelik eki almış ismin yönelme hâli:

jana: “yanına” (413), *jeræ:* “yerine” (627).

Teklik 2. şahıs iyelik eki almış ismin belirtme hâli:

**sæ:n siya:ni* “senin sigaranı”, **sæ:n mafini:* “senin arabanı”, **sænin joldafi:* “senin arkadaşını”.

Teklik 3. şahıs:

MA’da teklik 3. şahıs iyelik eki ünsüzle biten isimlerden sonra [+i], [+i], [+u], [+y] biçimindedir:

gonfu gizi “komşu kızı” (398), *içisi:n ovi* “ikisinin evi” (648), *tʃetʃiniŋ goŋuju* “keçinin çirkini” (398), *afura jyny* “Aşure günü” (604).

Ünlüyle biten isimlerin üzerine gelen teklik 3. şahıs iyelik eki [+si], [+si], [+su], [+sy] biçimindedir:

fojbasi “çorbası” (608), *naenæsi* “annesı” (651), *dotusu* “dolusu” (494), *çʰoipysy* “köprüsü” (478).

Çokluk 1. şahıs:

MA’da çokluk 1. şahıs iyelik eki [+miz], [+miz], [+muz], [+myz] biçimindedir:

aramızda “aramızda” (611), *belimizæ* “sırtımıza” (568), *sujumuz* “suyumuz” (447), *özmyz* “kendimiz” (674).

Çokluk 2. şahıs:

MA’da genel çokluk 2. şahıs iyelik uzun ünlülü [+iz], [+iz], [+uz], [+yz] biçimindedir:

hajaŋi:zin “bahçenizin” (451), *jap iŋxtaŋi:z* “yanındakileriniz” (452), *dili:z* “diliniz” (692), *biji:z* “biriniz” (429), *tʃæfrifu:z* “teşrifiniz” (605), *jozy:zy* “gözünüzü” (477), *yzy:zæ* “yüzünüze” (541).

MA’da ayrıca çokluk 2. şahıs iyelik ekinin [+iz], [+iz], [+uz], [+yz] biçiminde normal süreli ünlülü örnekleri de mevcuttur. Fakat bu örnekler hem sayıca azdır hem de MA’nın karakteristik özellikleri arasında değildir.

irtibatʰi:z “irtibatnız” (405), *færagæŋi:z* “boş vaktiniz” (494), **topu:z* “topunuz”, *yzy:zdæn* “yüzünüzden” (530).

MA’da ayrıca çokluk 2. şahıs iyelik ekinin [+viz], [+viz], [+vuz], [+vyz] biçimleri de tespit edilmiştir:

tʰajfa:vi:zi “tayfalarınızı” (544), *özivizi* “kendinizi” (544), *baŋa:ta:vuzæ* “dedelerinize” (513), *övy:zæ* “evinize” (654).

Melekan-Heşteri ağzı geçiş köylerinde düzensiz olarak kelime sonu /a/ ve /e/ ünlüsü ile biten bazı kelimelerde çokluk 2. şahıs iyelik eki kendisinden önceki ismin düz ünlülerini yuvarlaklaştırmaktadır.

babo:z “dedeniz” (552), *gæro:zi* “karanızı” (625), *bilovizu* “kendinizi” (600), *bilo:zi* “kendinizi” (661), *bilo:zy* “kendinizi” (631).

Çokluk 3. şahıs:

MA’da genel çokluk 3. şahıs iyelik eki [+ta:], [+tæ:] biçiminde kullanılmaktadır:

ota:n baŋa:ta:di “Onların dedeleriydi.” (667), **ota:n adamta:* “onların adamları”, *ota:n læhdzæ:æ:* “onların ağızları” (674).

MA’da çokluk 3. şahıs iyelik eki [+ta:], [+tæ:] biçiminde de tespit edilmiştir. Fakat bu görünümün örnekleri oldukça sınırlıdır:

**ota:n gaba:ta:* “onların kapları” *ota:n jæmilæ:ji* “onların gemileri” (481), **ota:n øvtæ:ji* “onların evleri”.

MA'da çokluk 3. şahıs iyelik ekinin [+ları], [+ləri] biçimleri Melekan-Heşteri ağzı geçiş bölgesinde sınırlı örnekte tespit edilmiştir:

oların jazıları “onların yazıları” (664), **oların gızları* “onların kızları”, **oların dişleri* “dişleri”.

Çokluk 3. şahıs iyelik ekinin ünsüz benzeşmeleri sonucunda aşağıdaki görünümeleri de tespit edilmiştir:

bellæ bıla:n ad°dajı otudu “Böyle bunların adları olurdu.” (448), *oların arvad°dari* “onların karıları” (471), **ota:n dænnæri* “onların taneleri”.

Melekan Ağzındaki İyelik Eklerinin Şeması		
	Teklik	Çokluk
1. şahıs	{+m}	[+miz], [+miz], [+muz], [+myz]
2. şahıs	{+n}, {+v}	[+:iz], [+:iz], [+:uz], [+:yz]; [+iz], [+iz], [+uz], [+yz]; [+viz], [+viz], [+vuz], [+vyz]; [+:z]
3. şahıs	[+i], [+i], [+u], [+y]; [+si], [+si], [+su], [+sy]	[+la:], [+læ:]; [+laji], [+læji]; [+ları], [+ləri];

3.1.3. Aitlik Eki

MA'da aitlik ekinin ünsüzü tek şekilli iken ünlüsü uyum dahilindedir. MA'da aitlik eki [ci], [ci], [cu], [cy] biçimindedir:

gajdajincinnan “kardeşininkinden” (395), *gabaxcılar* “öncekiler” (577), *sifdahci* “ilki” (537), **onuncu* “onunki” **byjyncy* “bugünkü”.

3.1.4 Hâl Ekleri

3.1.4.1. İlgi Hâli Eki

İlgi eki isim soylu bir kelimeyi başka bir isme bağlayan eklerdir. MA'da ilgi eki [+im]; [+in], [+in], [+un], [+yn]; [+nin], [+nin], [+nun], [+nyn] biçimindedir:

o mænim jaxfi jadimdadi “O benim çok net aklımda.” (470), *o tʰobanın adiñ gojdım sæfæjahi?* “O çobanın adını Seferali koydum.” (364), *babamin adi* “dedemin adı” (524), *sænin dzanivin sayliyina hærfdæ guvveje gudrætiñ var* “Sağ olası, her işe gücüm yeter.” (377), *gotfun gotf adi otudu* “Koçun adı koç olurdu.” (443), *øvyn bøjynæ* “evin büyüğüne” (586), *tʰoræyæ:nin dili:næn bijanın diñi bijdæn tʰutmi* “Toragay'ın dili ile buranın dili farklıdır.” (713), *çypænin bi gulpi otu* “Küpün bir kulpu olur.” (449), *bij elæ gabili ærziñ joxdu næmænæ bujukan onun dzavabına* “Onun cevabına karşılık söylecek sözüm yok.” (378), *dedi jædæ çøpejo:ti tʰyjcnyn çæjçi buxdzasi vaj?* “Dedi, lan itoğlu it, tilkinin testeresi mi var?” (401).

3.1.4.2. Belirtme Hâli Eki

Belirtme hâli eki; isimlerin, fiillerin nesnesi olarak kullanılmasını sağlayan ektir. MA'da ünsüzle biten isimlerden sonra kullanılan belirtme eki [+i], [+i], [+u], [+y] biçimindedir:

namazi bellæ dijæs'sæn bellæ elijæs'sæn bellæ gıtas'san “Namazı böyle okuyacaksın, böyle yapacaksın, böyle kılacaksın.” (360), *xæ:xi jæŋimisdilæj* “Halkı getirmiştiler.” (595), *biz de:dix yzym ænguj mænguru bilmi:dix* “Biz üzüm diyorduk, engur menguru bilimiyorduk.” (571), *in'di:n usaxta:nin yzy atfıtiħ* “Şimdiki çocuklar artık utanmıyorlar.” (574)

Ünlüyle biten isimlere ve zamirlere gelen belirtme eki ise [+ni], [+ni], [+nu], [+ny] biçimindedir:

dedi du oŋtan buxa:ni jandijjanan “Dedi, çocuk kalk, sobayı yak.” (578), *bi c'ıfıni t'fayij* “Şu adamı çağır.” (578), *c'ælbæ: sa:bæli goj onu t'fayirax* “Hacı Sahibali! İzin ver onu davet edelim!” (584), *c'lyjsyny gurajdix* “Kürsüyü kurardık.” (613).

MA'da teklik 3. şahıs iyelik eklerinden sonra belirtme eki [+n] biçiminde karşımıza çıkmaktadır:

baŋin gop'ardıħ “başını kopartıp” (611), *indi mi:n mænasin jærah sæn bilæsæn* “Şimdi bunun anlamını sen bilmelisin.” (612), *ajvad ufayın da mat hejvanin da vejdi diŋinæ xof jældin* “Kadın çocuğunu da eşyasını da aldı, yola koyuldu.” (626), *atmata: da beŋ onun gojdu ajvadin janina* “Beş on tane elmayı kadının yanına koydu.” (486), *sözyn dyzyn goj mejdana* “Sözün doğrusunu söyle.” (482), *c'ıfı namazun guŋarsun* “Adam namazını bitirsin.” (659), *mænzurun dærc'h elædim* “Ne dediğini anladım.” (654), *damna:n ysydyn dizardix* “Tavanların üstünü çizerdik” (673), *majizin dæresin by dzyj dizixtardix* “Dışkının çevresini bu şekilde çiziklerdik.” (673), *jıydi arvadin ufayın hejvanin matin dævesin jed'ı* “Hanımını, çocuğunu, hayvanını, malını, devesini topladı, gitti.” (682).

3.1.4.3. Yönelme Hâli Eki

Yönelme hâli eki, fiilin hareket yönünü gösteren ektir. MA'da yönelme hâli eki, [+a], [+æ] biçimindedir:

a'risina “arasına” (384), *jeŋlaya* “yaylaya” (682), *c'irbiŋæ* “kibrite” (698), *c'ændæ* “köye” (683).

3.1.4.4. Bulunma Hâli Eki

Bulunma hâli eki, fiilin bildirdiği eylemin yerini ve içinde bulunduğu durumu gösterir. MA'da bulunma hâli [+da], [+dæ] biçimindedir:

fırazda “Şiraz'da” (478), *bijda* “burada” (411), *c'ø:sænindæ* “arazisinde” (559), *dæsŋæ* “derste” (412).

MA'da bir kısım sözcüklerde ünsüz benzeşmeleri sonucu, tonsuz ünsüzlerle biten isimlerde [+ta], [+tæ] şekilleri görölse de ağırlıkta olan şekiller [+da], [+dæ]'dir. Ancak tonsuz ünsüzlerle biten isimlere [+ta], [+tæ] şekillerinin getirilmesi bir kural dahilinde değildir. Tonsuz ünsüzle biten isimlerde tonlu şekillerin kullanımını da görmek mümkündür:

hajatta “evin bahçesi” (443), *mæmlæçættæ* “memlekette” (606), *ſærajiſttæ* “şartlarda, koşullarda” (386), *ſærajiſtdæ* “şartlarda, koşullarda” (627).

3.1.4.5. Çıkma Hâli Eki

Çıkma hâli eki; çıkma, uzaklaşma ifade eden bir ektir. MA’da çıkma hâli eki [+dan], [+dæn] biçiminde olup ekin tonsuz biçimleri kullanılmamaktadır:

mindzixdan “boncuktan” (544), *daydan* “dağdan” (429), *cʰøhdæn* “kökten” (399), *cʰyftædæn* “köfteden” (387).

MA’da /n/ ve /m/ ünsüzü ile biten sözcüklerden sonra çıkma hâli eki düzenli olarak [+nan], [+næn] biçiminde karşımıza çıkmaktadır:

narinnan “narından” (538), *datimnan* “arkamdan” (491), *be:nnaen* “aradan” (644), *tʃimnæn* “çimden” (556).

3.1.4.6. Vasıta Hâli Eki

Vasıta hâli eki, fiilin nasıl yapıldığını ifade eden bir ektir. MA’da kullanılan vasıta eki {+XnAn}, {+jnAn} şeklindedir:

bizovinan “buzağı ile” (363), *ſæbeçe-je jeçinæn do: tʰuʈur* “Kanal, bir ile ikiye çekiyor.” (578), *xo:zunan* “horoz ile” (371), *dzytynæn* “çift öküz ile” (393), *faggildijnan tʰøçyldy* “Gürültüyle döküldü.” (489), *içijnæn yſfy bſldi* “İkiyle üçü bildi.” (455).

MA’da kullanılan vasıta eki, sonu ünlü ile biten bir sözcüğe eklendiğinde ünlü uzaması meydana gelmekte veya ilk ünlüsü /y/’ye dönüşmektedir:

o:n xanimisijnan “onun hanımı ile” (606), *faggildi:nan aſidi* “Gürültü ile devirdi.” (481), *ædejnæn nænæ hæjenijdi* “Baba ile anne beğenirdi.” (579), *buydani bijdæn gælbi:næn cʰæminæn bolæjdilæj* “Buğdayı kalbur ile bölerdiler.” (588).

3.1.4.7. Eşitlik Hâli Eki

Eşitlik hâli eki, fiilin ne şekilde, nasıl olduğunu/yapıldığını gösteren ektir. MA’da bu ekin sadece tonlu şekilleri kaydedilmiştir. Eke ait ünlü ise, ünlü uyumuna uymaktadır:

**javafsdza* “yavaşça”, **jafsdza* “yaşça”, **gæſæhdzæ* “güzелce”.

MA’da [+dan], [+den] eki de eşitlik fonksiyonunda da kullanılmaktadır:

**javafsdan* “yavaşça”, **bæhdæn vij* “sertçe vur”.

Eski Oğuz Türkçesinin diğer bir eşitlik eki olan [+çak], [+çæc] eki (Ergin, 2007, s. 241), MA’da [+dʒax], [+dʒæh] şekilleriyle görülmektedir:

**jizdindzæh* “gizlice” (365), **dalidzax* “arkasınca” (409).

Eşitlik ekinin bazı sözcüklerde çekim eki özelliğini kaybederek kalıplaşmış yapım eki hâline geldiği görülmektedir:

nedzæ “nasıl” (459), *netſæ* “kaç” (626), *dojundzan* “doyana kadar” (380), *jyzædzan* “yüze kadar” (443), *indijædzæn* “şimdiye kadar” (382).

Birkaç ekin birleşmesi sonucu ortaya çıkmış olan {+lAyIn} eşitlik eki MA'da [+lɑ:n] ve [+læ:n] biçiminde tespit edilmiştir:

**axfamla:n* “akşamleyin”, **nahajla:n* “öğlenleyin”, **səhəjlə:n* “sabahleyin”, **jædʒələ:n* “geceleyin”.

3.1.4.8. Yön Hâli Eki

MA'da genel yön eki [+ɑ:], [+æ:] biçimindedir. Burada ek sonundaki /r/j/ ünsüzünün düşmesi sebebiyle ek sonunda ünlü uzaması meydana gelmiştir.

juxa: “yukarı” (429), **itfæ:* “içeri”.

MA'da genel yön eki olan [+ɑ:], [+æ:]’den sonra en sık kullanılan biçim [+ɑji], [+æji] biçimidir.

juxaji “yukarı” (429), **itfæji* (içeri).

MA'da Melekan-Heşteri geçiş ağzında yön ekinin [+ɑri], [+æri] biçimleri de tespit edilmiştir.

juxari “yukarı” (673), *itfæri* “içeri” (651).

Ayrıca batı Govdıl Mobarekabad alt ağzında Eski Türkçe [+gari] (<+-garu)] şeklinin bir sözcükte kalıplaşmış hâliyle yaşadığı da tespit edilmiştir:

eldæen ifgari biz dijerix jani ræsmi _ rusumnan de: “Biz ilden içeri deriz yani gelenek dışıdır.” (683).

Bir diğer yön eki olan [+ja] sadece *soja* sözcüğünde tespit edilmiştir:

soja “sonra” (684).

Melekan-Heşteri geçiş ağzında ise *sora* şeklinde /r/’li biçimi tespit edilmiştir.

sora “sonra” (471).

3.1.5. Soru Eki

MA'da soru ekine ait bir işaretleyici bulunmamaktadır. Soru cümlesi sorulacak ögenin üzerindeki vurgudan anlaşılmaktadır:

saxti:san? “Gizliyor musun?” (651), *jani di:sæn olma?* “Yani olmaz mı diyorsun?” (430).

Melekan Ağzındaki Hâl Eklerinin Şeması	
İlgi	[+im] [+in], [+in], [+un], [+yn] [+nin], [+nin], [+nun], [+nyn]
Belirtme	[+i], [+i], [+u], [+y] [+ni], [+ni], [+un], [+ny] [+n]
Yönelme	[+ɑ], [+æ]
Bulunma	[+da], [+dæ] [+ta], [+tæ]
Ayrılma	[+dan], [+dæn]

	[+nan], [+næn]
Vasıta	[+Xnan], [+Xnæn] [+jnan], [+jnæn]
Eşitlik	[+dʒa], [+dʒæ] [+dʒax], [+dʒæh] [+dʒan], [+dʒæn] [+la:n] ve [+læ:n]
Yön	[+a:], [+æ:] [+aʝi], [+æʝi] [+ari], [+æri] [+ja], [+ra]

4. SIFAT

Sıfatlar; çocuk eki almadan kendisinden sonraki ismi özellik, konum ve miktar bakımından belirten kelimelerdir. Sıfatlar, *niteleme* ve *belirtme sıfatları* olarak ikiye ayrılırlar.

4.1. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları, isim bünyesinde barındırdığı bir özelliği belirten sıfatlardır:

jözæl söz “güzel söz” (644), *bir dænæ dʒz bə:h jerdi* “Düz geniş bir yerdi.” (688), *jaxdʒi adamdi* “İyi insandı.” (363), *uzun tʰiræ* “uzun tire” (617).

4.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları, nesneleri belirten sıfatlardır ve *işaret sıfatları*, *sayı sıfatları*, *soru sıfatları* ve *belirsizlik sıfatları* olarak dörde ayrılmaktadırlar:

4.2.1. İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları, bağlantı kurdukları isimleri işaret ederek ismin görece uzaklığını gösteren sıfatlardır. MA’da işaret sıfatı olarak *bi*, *bu* ve *o* sözcükleri kullanılmaktadır:

bi cʰædʰdæ:ŋ “bu köylerin” (676), *bu cʰæfa:værz* “bu çifçi” (650), *o xija:vay* “o sokak” (648), *o fayi* “o konar göçer adam” (691).

4.2.2. Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları, bağlantı kurdukları ismin sayısını gösteren sıfatlardır.

4.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

Asıl sayı sıfatları, nesnelerin sayısını gösteren sıfatlardır. MA’da da sayı sıfatlarıyla kullanılan isimlerin çokluk eki almamaktadır:

içi cʰot “iki demet” (697), *bef ov* “beş ev” (713), *ytfʰ adam* “üç adam” (400).

4.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Sıra sayı sıfatları; isimleri, sıra ve derece bakımından belirten sıfatlardır. MA’da sıra sayı sıfatları, asıl sayıların üzerine [+mdʒi], [+mdʒi] eklerinin getirilmesiyle yapılmaktadır:

axijimdʒinda “sonuncuda” (413), **aktimdʒi* “altıncı”, *içimdʒi dʒzæfdihdi ytfymdʒi ovæfdi* “İkinci düzeşliktir, üçüncü ise öveçtir. (Düzeş ve öveş koyunun yaşına göre

verilen adlardır.” (443), *netfæmdzi babamiz* “Kaçınıcı dedemiz?” (616), *jedimdzi babani* “yedinci dedeni” (358), *hæ: jedimdzi sæc'cizindzi babamizdi* “Evet yedinci veya sekizinci atamızdı.” (358).

4.3. Soru Sıfatları

Soru sıfatları, bağlantı kurdukları öğeleri soru bakımından belirten sıfatlardır. MA'da *hansi, hani, netfæ, nedzæ, næ, næmænæ* soru sıfatları kullanılmaktadır:

hansi fahidi? “Hangi şahti?” (501), *ha:si tʰa:rixdæjdi* “Hangi tarihteydi?” (515), *vej jø:m hani?* “Ver bakayım hangisi?” (488), *døhtyj netfæ jyn bijdasan?* “Doktor, kaç gün burdasın?” (643), *nedzæ mindi mafina* “Arabaya nasıl bindi?” (503), *næ if jø:syz?* “Ne iş yapıyorsunuz?” (400), *næmænæ gofajdiŋaj?* “Ne verirdiler?” (393).

Bu soru sıfatlarının dışında *ne* anlamı taşıyan *næmænæ* zamiri de soru sıfatı olarak kullanılmaktadır. *næmænæ* soru sıfatlarından *næmæ* sözcüğü çok az kullanılırken, *næmænæ* MA'da daha fazla kullanılmaktadır:

næmænæ sorufsan soruf “Her ne soruyorsan sor.” (518), *næmænæ bujurujsan* “Ne buyuyursan buyur.” (519), *næmæ dijib onu dijæssiz hæ:* “Ne demiş, onu diyeceksin ha” (497).

4.4. Belirsizlik sıfatları

Belirsizlik sıfatları; isim ögesini belirsiz bir şekilde, sayı, miktar gibi açılardan belirten sıfatlardır. MA'da belirsizlik sıfatı olarak *bij, bir, bæ:zi, hæj, hæer, tʰox* sözcükleri tespit edilmiştir:

bij oylimin øvidi “Bir oğlumun eviydi.” (648), *nobaetʰ elærdilær bir hæftæ mi:n nobaŋjdi bij hæftæ o:n nobaŋjdi* “Sıraya koyardılar, bir hafta bunun sırasıydı, bir hafta onun sırasıydı.” (466), *bæ:zi a:xŋitaj* “Bazı Aruklular” (514), *hæj day* “her dağ” (562), *hæer adam baftʰapammæz* “Her adam bilemez.” (521), *tʰox jejdæ* “Çok yerdi.” (560).

næmæ ve *næmænæ* sözcüklerinin de belirsizlik sıfatı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir:

næmæ zadi “her şeyi” (386), *næmænæ mæhæmmæŋ* “Hangi Muhammet?” (502).

5. ZARF

Zarf; fiilleri çeşitli açılardan (zaman, yer, durum, azlık-çokluk, soru gibi) niteleyen kelimelerdir. MA'da tespit edilen zarflar şu şekildedir:

5.1. Zaman Zarfları

Zaman zarfları, cümlede zarf olarak görev yapan zaman isimleridir. MA'da tespit edilen zaman zarfları şöyledir:

axfam “akşam” (393), *ajtix* “artık” (484), *bajax* “biraz önce” (644), *dynæn* “dün” (492), *jedzæ* “gece” (506), *jænæ* “yine” (522), *jynyz* “gündüz” (551), *indi* “şimdi” (551), *gabax* “önce” (578), *sæhæj* “sabah; yarın” (585), *sabah* “yarın” (600), *sora* “sonra” (602), *tʰez* “I. erken II. çabuk, hızlı” (631), *tʰez tʰez* “hızlı hızlı” (455).

MA'da *o* zamiriyle [+da] bulunma ekinden oluşan *onda* “o zaman, o an” yapısı sıkça zaman zarfı olarak kullanılmaktadır:

onda “o zaman” (458).

5.2. Yer ve Yön Zarfları

Yer ve yön zarfları, cümlede fiilin yerini ve yönünü gösteren isimlerdir. MA’da şu yer ve yön zarfları tespit edilmiştir:

aſaya “aşağı” (481), *bira* “bura” (496), *iſſæri* “içeri” (651), *indi ora:n adi otuſ* *gæræ at cʰædʰdi* “Şimdi oranın adı Kara At oldu, bir köydü.” (358), *jovix* “yakın” (616), *juxaji* “yukarı” (429).

5.3. Hâl (Nasıllık-Nicelik) Zarfları

Hâl zarfları, tavır ve hâl ifade eden zarflardır. MA’da tespit edilen hâl zarfları şu şekildedir:

5.3.1. Cümlede yalın hâlleriyle zarf görevi yapan sıfatlar:

doɣuj di: “Doğru söylüyor.” (417), *doɣujdan da ha a: dyxdyɣ geɣnaɣanin adam æstəſəſ jəzɣnæ tʰoxunamazdi bax* “Gerçekten de doktor bey, insan kayınpederinin gözüne görünemezdi.” (599), *dyz danışdi* “Doğru konuştu.” (613), *gæſæh bilæj* “İyi bilir.” (617), *javaf javaf jældi* “Yavaşca geldi.” (400), *o jaxdzɣ myſſjil atſaj* “O, sorunları iyi çözer.” (439).

5.3.2. Vasıta eki almış isimlerden oluşan zarflar:

dzejʿjan belæ olub *belæ olub* “Konu böyle olmuş, böyle olmuş.” (486), *o elæ so:ſdu* “O öyle geçti.” (497).

5.3.3. Eşitlik eki almış isimlerden oluşan zarflar:

cʰəſ datindza jədæjdi “Göç arkasınca giderdi.” (702), *jyɣæzin datidzax jədijdi* “Gülgez’in peşisıra giderdi.” (409).

5.4. Miktar (Azlık-Çokluk) Zarfları

Miktar zarfları, isimleri azlık-çokluk açısından derecelendiren zarflardır.

MA’da tespit edilen *lap* “en” zarfının kullanımı şu şekildedir:

tab bə:h babam “en büyük dedem” (524), *tab xirda oytu* “en küçük oğlu” (524), *lap jaxdzɣ* “çok güzel” (383), *lapʰ ſah zamanejdi* “Tam, Şah dönemiydi.” (583).

lap zarfının dışında aşağıdaki sözcükler miktar zarfları olarak tespit edilmiştir:

aɣtix “artık” (599), *az* “az” (635), *bijæz* “biraz” (530), *biræz* “biraz” (702), *tʰox* “çok” (705).

5.5. Soru Zarfları

Soru zarfları; soru bakımından fiilin anlamına etki eden zarflardır. MA’da *haja* “nere”, *nijæ*, *næ zaman* “ne zaman”, *næyædæ* “ne kadar”, *nædzɣr* “nasıl” soru zarflarının kullanımı tespit edilmiştir:

haja jedsæz “Nereye gidiyorsunuz?” (600), *hara jætijim?* *?* “Nereye getirelim?” (600), *bi uſay nijæ tʰæləf oldu* “Bu çocuk nasıl telef oldu?” (599), *indi næ zaman næ* _

dzyr otuþ “Şimdi, ne zaman, nasıl olmuş?” (674), *næyædæjdi* “Ne kadardı?” (513), *næ dzyr de:sæn* “Nasıl diyorsun?” (712).

6. ZAMİR

Zamirler, şahıs ve nesne isimlerini temsil eden sözcüklerdir.

6.1. Şahıs Zamirleri

Kişilerin ve nesnelerin yerine kullanılan şahıs zamirleri; teklik ve çokluk bakımından ikiye, şahıs bakımından ise üçe ayrılmaktadırlar:

Teklik 1. şahıs:

MA’da teklik 1. şahıs zamiri *mæn* biçimindedir:

mæn onun xijatin elijæm “Ben onun için endişeleniyorum.” (411), *mæn jællæm* “Ben gelirim.” (571), *mæn ayadzimi c’æsiæm* “Ben ağacımı kesiyorum.” (401).

Teklik 1. şahıs zamirinin hâl ekleri ve edatlarla çekimi şu şekildedir:

mænim jadima jælij “Benim aklıma geliyor.” (575), *mænim* “benim” (583), *mæ·ni* “beni” (674), *mænæ* “bana” (680), *mændæ* “bende” (702), *mænnæn* “benden” (381), *ojda mænnæn...* “Orada benimle...” (381), *mænim c’imin* “benim gibi” (514), *mænim t’æci* “benim gibi” (506).

Teklik 2. şahıs:

MA’da teklik 2. şahıs zamiri *sæn* biçimindedir:

didi baba bo:gan næmænædi sæn o:y gizin atasan? “Dedi, vay arkadaş! köylü kim ki sen onun kızı ile evlenmek istiyorsun?” (567), *dedi sæn t’ææhhyd ve:sæn* “Dedi, sen sorumluluk alıyor musun?” (386), *di ji sæn bij øljæ g ix jyn gutlux elijæssæn* “Diyor, sen bir ölüye kırk gün hizmet edeceksin” (411).

Teklik 2. şahıs zamirinin hâl ekleri ve edatlarla çekimi şu şekildedir:

gujban attahday jizdin de: sænin gizindi øz gizindi “Efendin Allah’tan gizli değil, senin kızındı, kendi kızın.” (567), *sænin* “senin” (601), *sænæ* “sana” (634), *sændæ* “sende” (65), *sænnæn* “senden” (411), **sænin c’imin* “senin gibi”, **sænin t’æcin* “senin gibi”.

Teklik 3. şahıs:

MA’da teklik 3. şahıs zamiri *o* biçimindedir:

o dedi baba mæn elæ elæræm hef bilmæz “O dedi ki ben öyle yaparım ki o hiçbir şey anlamaz.” (567), *ax mæn nejnim o dijæjdi da·□* “O derdi ki, Ah! Ben ne yapayım.” (679), *o t’ændij ajji* “O tandır başka.” (416).

Teklik 3. şahıs zamirinin hâl ekleri ve edatlarla çekimi şu şekildedir:

onin “onun” (550), *onun* “onun” (576), *oni* “onu” (568), *onu* “onu” (594), *ona* “ona” (599), *onda* “onda” (536), *ondan* “ondan” (524), *onnan* “ondan” (541), **onun c’imin* “onun gibi”, **onun t’æcin* “onun gibi”.

Çokluk 1. şahıs:

MA'da çokluk 1. şahıs zamiri *biz* biçimindedir:

biz gazammifx “Biz kazanmışız.” (598), *biz jed°dix* “Biz gittik.” (576), *biz h ilmi jix cʰi o næ di*: “Onun ne dediğini biz anlamıyoruz.” (443).

Çokluk 1. şahıs zamirinin hâl ekleri ve edatlarla çekimi şu şekildedir:

ax o zaman cʰi bizim babata:mizin da jadina jælmæz “Ah, o zamanları dedelerimiz de hatırlamıyor.” (519), *bizim* “bizim” (519), *bizi* “bizi” (536), *bizæ* “bize” (538), *bizdæ* “bizde” (595), *bizdæn* “bizden” (617), **bizim cʰimin* “bizim gibi”, **bizim tʰæçin* “bizim gibi”.

Çokluk 2. şahıs:

MA'da çokluk 2. şahıs zamiri *siz* biçimindedir:

dijiblæj siz nijæ “Siz niye, demişler.” (363), *otajdan siz jijin jedæx* “Siz şunlardan yiyin de gidelim.” (477), *siz bitijsiz* “Siz bilirsiniz.” (487).

Ancak Melekan-Heşteri geçiş ağzında çokluk 2. şahıs zamirinin *suz* biçiminde kullanıldığı da tespit edilmiştir:

gajdaf bæ suz sæjbaztftitx elæmijisuz? “Arkadaş! Siz askerlik yapmıyor musunuz?” (387), *mæn dæ suzun tʰetfinædzæ vuzu veri m* “Ben de sizin geçiminizi sağlayayım.” (685).

Çokluk 2. şahıs zamirinin hâl ekleri ve edatlarla çekimi şu şekildedir:

mæn dedim baba sizin dili:z ævæzdi “Ben dedim ki sizin diliniz değişiktir.” (692), *sizin* “sizin” (379), *suzun* “sizin” (685), *sizi* “sizi” (382), *sizæ* “size” (384), *sizdæ* “sizde” (393), *sizdæn* “sizden” (544), **sizin cʰimin* “sizin gibi”, **sizin tʰæçin* “sizin gibi”.

Çokluk 3. şahıs:

MA'da çokluk 3. şahıs zamiri *otaj* ve *otar* biçimindedir. Fakat MA'da *otar* biçimi Melekan-Heşteri geçiş ağzında karşımıza çıkarken, MA'da genel olarak *otaj* biçimi kullanılmaktadır. Çokluk 3. şahıs zamiri Güney Leylan bucağında hâl ekleriyle kullanıldığı zaman ise *ontar* biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

otaj jo:sæn tʰox sözdæjæ ijaw øssyn ijaw øssyn... “Onlar çoğu zaman sabahın ölsün, sabahın ölsün...” (718), *otaj ijaw øssyn* “Onlar senin sahibin olsun!” (712), *indi otar joxdi* “Şimdi onlar yok.” (554), *ontarin sözyynnæn danifirdix* “Onların sözüyle konuştuk.” (521).

Çokluk 3. şahıs zamirinin hâl ekleri ve edatlarla çekimi şu şekildedir:

ota:n jazitari tʰyjey “Onların yazıları Türkçeydi.” (665), *ota: jiyij* “Onları topluyor.” (477), *otaja bax* “Onlara bak.” (479), *otajda* “onlarda” (711), *ontarin arvad dari* “onların kadınları” (471), *ontarinidi* “Onlarındı.” (521), *otari* “onları” (554), *otara* “onlara” (683), *otardan* “onlardan” (392), *ontarin sözyynnæn* “onların sözünden” (521), *ontari h iz jormæzdih* “Onları biz görmezdik.” (693), **otaj cʰimin* “onlar gibi”, **otaj tʰæçin* “onlar gibi”.

6.2. Dönüslülük Zamiri

MA'da dönüşlülük zamiri olarak **öz** sözcüğü kullanılmaktadır:

öz diſlæ:di bæ: “Evet, kendi dişleridir.” (385), **od`di mi:n ja:nda ejni öz gizi c`imin** “Aynı kendi kızım gibi yanımda oturdu.” (386), **özy dæ öz t`øjæmænnæn ota ha:** “Kendisi de (o da) kendi akrabalarından olmalıdır” (507).

İyelik ekleriyle çekime giren **öz** dönüşlülük zamiri hem teklik hem de çokluk 1, 2 ve 3. şahısları temsil etmektedir:

özym “kendim” (402), **özyn** “kendin” (589), **özi** “kendi” (636), **özymiz** “kendimiz” (601), **özyz** “kendiniz” (486), **özlæri:** “kendileri” (520).

6.3. İşaret Zamirleri

İşaret zamirleri; işaret yoluyla nesneleri gösteren zamirlerdir. MA'da işaret zamirleri olarak **bi**, **bu** ve **o** biçimleri kullanılmaktadır:

bi jedi mæsd oldu “Bu, yedi sarhoş oldu.” **bu dujdü** “Bu, kalktı.” (412), **o mæ:zdih mo:ridindædi** “O, hastalık hakkındadır.” (458).

MA'da zamirlerin çokluk çekiminde zamir /n/si kullanılmamaktadır:

bitaj iſdi “Bunlar içtiler.” (484), **bitar da birda gatditar** “Bunlar da burada kaldılar” (521), **tſærdoylu dilidi bitar** “Bunlar Çerdoğlu dilidir.” (519).

İşaret zamirlerinin belirtme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, ayrılma hâli, eşitlik hâli, vasıta ve yön hâli şu şekildedir:

6.3.1. İşaret Zamirlerinin İlgi Hâli:

İşaret zamirlerinde kullanılan ilgi hâli örnekleri şu şekildedir:

binin “bunun” (540), **biniſ** “bunun” (382), **bi:n** “bunun” (283), **bi:ſ** “bunun” (509), **minin** “bunun” (413), **bitajin** “bunların” (719), **bitarin** “bunların” (551), **bita:n** “bunların” (569), **onin** “onun” (550), **onun** “onun” (576), **ota:n** “onların” (484), **olarin** “onların” (664).

6.3.2. İşaret Zamirlerinin Belirtme Hâli:

İşaret zamirlerinde kullanılan belirtme eki, isimlere gelen belirtme ekiyle aynıdır:

bini “bunu” (643), **mini** “bunu” (651), **oni** “onu” (712), **onu** “onu” (358), **bita:** “bunları” (495), **bitaji** “bunları” (471), **bitari** “bunları” (651), **ota:** “onları” (453), **otaji** “onları” (445), **otari** “onları” (552).

6.3.3. İşaret Zamirlerinin Yönelme Hâli:

bina “buna” (286), **mina** “buna” (382), **ona** “ona” (683), **bitaja** “bunlara” (447), **bitara** “bunlara” (468), **otaja** “onlara” (447), **otara** “onlara” (683).

6.3.4. İşaret Zamirlerinin Bulunma Hâli:

bi, **bu** ve **o** işaret zamirleri bulunma hâli ile çekimlerinde araya zamir /n/si almaktadır:

binda “bunda” (594), **minda** “bunda” (633), **ondadi** “ondadır” (524).

İşaret zamirinin bulunma hâlinde *o* zamiri iki farklı anlamda/görevde kullanılmaktadır. Birinci kullanımında çoğu zaman ekli bir biçimde ve nesnenin yerini göstermek için kullanılmaktadır. Bu kullanım ikinci görevine göre daha az karşımıza çıkmaktadır:

æslī ʕa:j odi næmænæ vaj ondadi? “Yetkili odur, ne varsa ondadır.” (640).

o zamirinin ikinci görevinde ise *o zaman*, *öyleyse* zarfları gibi kullanıldığı tespit edilmiştir ve kullanım oldukça yaygındır:

onda tʰæɡri:bæn iŋɡitabdan ɡabayidi “O zaman devrimden önceydi.” (658).

6.3.5. İşaret Zamirlerinin Çıkma Hâli:

Teklik bildiren işaret zamirlerinin çıkma hâli, MA’da [+nan], [+næn] (< +dAn) biçimindedir:

binnan “bundan” (477), *minnan* “bundan” (368), *onnan* “ondan” (376).

Çokluk bildiren işaret zamirlerinin çıkma hâli [+dan], [+dæn] biçimindedir. Ancak, çekim sırasında zamir /n/si kullanılmamaktadır:

bitajdan “bunlardan” (373), **bitardan* “bunlardan” *otajdan* “onlardan” (693), *otardan* “onlardan” (676).

6.3.6. İşaret Zamirlerinin Edatlara Bağlanması:

İşaret zamirlerinden sadece *bitaj* ve *otaj*’ın *ç’imin* “gibi” ve *tʰæçin* “gibi” edatlarıyla yalın şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir:

**bitaj ç’imin* “bunlar gibi”, **bitaj tʰæçin* “bunlar gibi”, **otaj ç’imin* “onlar gibi”, **otaj tʰæçin* “onlar gibi”.

ile edatı için [+nan] (< ile) eki kullanılmaktadır:

biz binnan ɡa:pifdix “Biz bununla kavga ettik.” (571), *hefçæz minnan hæmka:rtiɣ elæmædi* “Kimse bununla yardımlaşmadı.” (644), *minnan mæ:meçi atmifa içi jafimiz vaj* “Bununla beraber 62 yaşındayız.” (368).

6.4. Belirsizlik Zamirleri

Belirsizlik zamirleri; nesneleri belirsiz bir şekilde temsil eden sözcüklerdir. MA’da tespit edilen belirsizlik zamirleri şu şekildedir:

o biri “diğeri” (683), *bijbiji:næn* “birbiri ile” (444), *hami* “herkes” (452), *hammi* “herkes” (534), *oɣæjæ* “başkasına” (398).

6.5. Soru Zamirleri

Soru zamirleri; nesneleri soru biçiminde temsil eden sözcüklerdir. MA’da *ç’im*, *hansi*, *hasi* ve *næ* soru zamirleri tespit edilmiştir:

didi badži:di ç’imæ ve:h “Kız kardeşini kime vermiş, dedi.” (496), *ja dʒid’dani di ja sitfani ja jæmazani hansin di:sæn di* “İster Cıdda’yı ister Sıfta’yı ister Ramazan’ı; hangisini anlatırsan anlat!” (500), *ha:si nayittari* “Hangi hikâyeleri” (359), *bijda næ if jø:şyz?* “Burada ne yapıyorsunuz?” (400).

Bu zamirlerden *c'im* zamiri sadece insanlar için kullanılan bir soru zamiri olarak tespit edilmiştir:

ojda bilmişam c'implæ: t'anijij'siz? “Bilmiyorum orada kimleri tanıyorsunuz?” (391).

MA'da *næ* ve *c'im* soru zamirlerinden başka *næmæ* ve *næmænæ* zamirleri de kullanılmaktadır:

næmæ dijiş onu dijëssiz ha: “Ne demişse onu söyle” (497), *næmænæ soruſsan soruſ* “Ne sormak istersen sor?” (518).

Sonuç

İran üzerine yapılan Türkoloji çalışmalarının sayısı günden güne artış göstermektedir. Bu sayısal artışın yanı sıra çalışmalardaki niteliksel artış da dikkat çekmektedir. Bu bağlamda halihazırda İran'ın pek çok bölgesine ait elimizde veriler bulunmaktadır. Fakat yapılan çalışmalara ve geline noktaya rağmen hâlâ çalışma yapılması gereken bölgeler de mevcuttur.

Bu makalede de eksik olduğunu düşündüğümüz İran'ın Doğu Azerbaycan ilinin Melekan ilçesine ait dil bilgisel unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu makale, bir makale serisi hâlinde hazırlanması planlanan Melekan ilçesine ait dil bilgisel unsurların ikincisini oluşturmaktadır. Birinci makalede Melekan ağzına ait *yapım ekleri* tespit edilmiş ve yayımlanmıştır. Serinin ikinci makalesi olan bu makalede ise Melekan ağzına ait *İsim, Sifat, Zarf* ve *Zamir* kategorileri tespit edilmiştir. Üzerinde çalışmalarımızın devam ettiği makale serisi tamamlandığında Melekan ilçesine ait biçim bilgisel unsurlar tamamen tespit edilmiş olacaktır. İran'ın Güney Azerbaycan olarak adlandırılan bölgelerinin (Batı Azerbaycan, Doğu Azerbaycan, Erdebil, Zencan, Kazvin, Hemedan) hemen hemen tamamına ait yakın tarihli biçim bilgisi çalışmaları söz konusuyken maalesef Doğu Azerbaycan iline ait yakın tarihli güncel bir biçim bilgisi çalışması bulunmamaktadır. Bu anlamda makale serimiz tamamlandığında bu eksiklik de giderilmiş olacaktır.

Melekan ağzına ait *İsim, Sifat, Zarf* ve *Zamir* kategorilerinin tespitinin ardından şu hususların altı çizilebilir:

Türkiye Türkçesi {+lAr} çokluk ekinin Melekan ağzında ek sonunda /r/ > /y/ değişimine uğrayarak [+lɑj], [+læj] biçiminde kullanıldığı tespit edilmiştir: TT {+lAr} ~ MA {+lAj}. Ünsüz benzeşmeleri sonucunda çokluk ekinin {+dAj}, {+nAj} biçimleri tespit edilmiş ve yine ek sonunda /y/'li biçimler karşımıza çıkmıştır. Melekan ilçesi Heşteri bölgesinin bu anlamda bir geçiş bölgesi özelliği sergilediği tespit edilmiştir. Melekan ağzında genel çokluk eki {+lAj} iken ağız geçiş bölgesi olan Heşteri'de ise çokluk eki {+lAr} biçiminde tespit edilmiştir.

Melekan ağzında teklik 2. şahıs iyelik eki {+n} biçiminde kullanılmakta ve kendisinden önce kullanılan yardımcı ünlü de ünlü uyumuna uymaktadır. Fakat Heşteri geçiş ağzında yardımcı ünlü, ünlü uyumu dışında ve sadece yuvarlak ünlülü biçimleriyle kullanılmaktadır. Teklik 2. şahıs iyelik ekinin hâl ekleriyle çekimi sırasında {+v}'li görünümüleri ortaya çıkmakta ve {+v}'li çekimlerde de yardımcı ünlü, ünlü uyumu dışında sadece yuvarlak ünlülü biçimleriyle kullanılmaktadır. Teklik 2. şahıs iyelik ekinin yönelme ve belirtme hâlleriyle çekime girdiği durumlarda düştüğü ve bu düşüş sonucunda ikiz ünlülerin oluştuğu, bu ikizleşme sonucunda da uzun ünlülü yapıların ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Melekan ağzında Çokluk 2. şahıs iyelik eki [+iz], [+iz], [+uz], [+yz] biçimindedir. Ekteki ünlü boğumlanma süresi bakımından üç farklı şekilde tespit edilmiştir. Birincisi ve en yaygın olanı ekteki ünlülerin uzun ünlü olarak boğumlanmasıdır. İkinci ve üçüncüsü sınırlı sayıda tespit edilmiş ya normal süreli ünlü ya da normalden biraz da uzun süreli boğumlanan ünlüler şeklindedir. Dolayısıyla Melekan ağzında genel olarak çokluk 2. şahıs iyelik ekinin ünlüsü uzun ünlü olarak boğumlanmaktadır. Çokluk 2. şahıs iyelik ekinin [+viz], [+viz], [+vuz], [+vyz] görünüşleri de tespit edilmiştir. Ayrıca Heşteri geçiş ağzında da yardımcı ünlülerin ünlü uyumu dışında sadece yuvarlak ünlülü biçimleriyle kullanıldığı da zikredilmelidir.

Melekan ağzındaki genel çokluk 3. şahıs iyelik eki [+ɬa:], [+ɬæ:] biçimindedir. Ek sonundaki {+rɬ/jɬ} hecesi düşmüştür. Bu düşüş sonucunda ekin sonundaki ünlü uzamıştır. Sayıları sınırlı olmakla birlikte çokluk 3. şahıs iyelik ekinin [+ɬaji], [+ɬæji] biçimleri de tespit edilmiştir. Bu görünümde ek içinde /r/ > /y/ değişimi gerçekleşmiştir. Heşteri ağızı geçiş bölgesinde ise çokluk 3. şahıs iyelik ekinin {+ɬArɬ} biçimleri mevcuttur.

Melekan ağzındaki belirtme hâli ekinin ünsüzle biten isimlerden sonra [+i], [+i], [+u], [+y]; ünlü ile biten isimlerden sonra ve zamirlerde [+ni], [+ni], [+nu], [+ny] ve teklik 3. şahıs iyelik ekinden sonra ise [+n] biçiminde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Melekan ağzında bulunma hâli ekinin sınırlı sayıda, ünsüzünün tonsuz şekilleri tespit edilse de genel olarak bulunma hâli ekinin ünsüz uyumu dışında [+da], [+dæ] biçiminde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Melekan ağzında tıpkı bulunma hâli ekinde olduğu gibi çıkma hâli ekinde de ünsüz uyum dışında [+dan], [+dæn] biçiminde kullanılmaktadır.

Melekan ağzında en sık kullanılan yön hâli eki {+Arɬ}'dan gelişen {+A:} biçimidir. Ekte meydana gelen hece düşmesi sebebiyle ünlüde uzama meydana gelmiştir. {+A:} biçiminden sonra yön hâli ekinin [+aji], [+æji] biçimleri de tespit edilmiştir. Ekteki /r/ ünsüzü /y/ ünsüzü ile karşılanmaktadır. Melekan-Heşteri geçiş ağzında ise yön ekinde /y/'leşme tespit edilmemiş ve ek [+ari], [+æri] biçiminde de tespit edilmiştir.

Melekan ağzında soru, soru ekiyle oluşturulmaktadır. Soru cümlesi, sorulacak ögenin üzerinde bulunan vurgudan anlaşılmaktadır.

Melekan ağzında işaret sıfatı olarak *bi*, *bu* ve *o* sözcükleri kullanılmaktadır. *bu*'nun kullanımı sınırlıdır.

Melekan ağzında sıra sayı sıfatı yapmak için [+mdzi], [+mdzi] biçimleri kullanılmaktadır.

Melekan ağzında *o* zamiriyle [+da] bulunma ekinden oluşan *onda* “o zaman, o an” yapısı sıkça zaman zarfı olarak kullanılmaktadır.

Melekan ağzında şahıs zamirleri *mæn*, *sæn*, *o*, *biz*, *siz*, *otaɟ* biçimindedir.

Melekan-Heşteri geçiş ağzında çokluk 2. şahıs zamiri *suz* biçiminde tespit edilmiştir.

Melekan ağzında genel çokluk 3. şahıs zamiri *otaɟ* biçiminde ve zamirin sonundaki /r/ ünsüzü düzenli olarak /y/ ile karşılanmaktadır. Fakat Melekan-Heşteri geçiş ağzında zamir *otar* biçiminde kullanılmaktadır. Ayrıca çokluk 3. şahıs zamiri genel olarak araya zamir /n/si almazken, Güney Leylan bölgesinde *ontar* biçiminde zamir /n/si almış kullanımları da tespit edilmiştir.

Melekan ağzında *bi*, *bu* ve *o* biçimindedir ve zamirlerin çokluk çekiminde zamir /n/si kullanılmamaktadır [*bitaj*, *ota:*].

Son ve sonuç olarak makalenin ilk serisinde de belirtildiği üzere Türkçe İran’da resmî statüde değildir. Bu nedenle daha çok günlük hayatta ve sözlü olarak işlev görmektedir. Fakat Türkçenin Melekan bölgesinde yaygın olarak kullanılması, kendisine en azından İran’ın bazı dezavantajlı bölgelerine göre avantaj sağlamaktadır. Dilin günlük hayatta etkin olarak kullanılıyor olması doğal olarak dil yapılarının da işlevlerini yitirmesine ya da yerlerini Farsça yapılarla bırakmasına engel olmaktadır.

Kaynakça

- Aghatabai, Ş. (2022). *İran Sahası Türkmen Yomut ağzı*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ataizi, D., E. (2017). *Kaşkay Türklerinin dili*. Ankara: TDK Yayınları.
- Atıcı, A. (2015). *Sungur Türkçesi*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Atıcı, A. (2016). *Rıza Baharlı divanı*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Atıcı, A. (2018). *Lalecin Türkçesi*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Atıcı, A. (2021). *İsa Rahmani (Doğanlı)'nın Kaşkay Türkçesi tercüme eseri Kumbuca Paşa (Küçük Prens) giriş-inceleme-metin-dizin*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Atıcı, A., ve Bekbabayi, B. (2022). Melekan ağzı biçim bilgisi 1: yapım ekleri”. *Prof. Dr. Ahmet Günşen Armağanı*. Çanakkale: Paradigma Akademi, 103-121.
- Baghirova, B. (2023). *Dil ilişkileri bağlamında Kaşkayca ve Farsça*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bicbabaei, B. (2012). *Melekan (Melek Kendi) ili ağzı*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bekbabayi, B. (2017). *Guyeş-i şehristan-ı Melekan (Melek Kendi)*. Urmiye: Ülker Yayınları.
- Çam, A. (2023). *Şahseven Türkçesi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Darabadi, M., D. (2021). *İran Türk ağızlarında karşılaştırmalı söz varlığı (Azerbaycan Türkçesi, Kaşkay Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Halaç Türkçesi)*. (Doktora Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, T. (2016). *Geşeng Ginle*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Doğan, T. (2017). *Horasan Türkçesi metinleri*. Konya: Palet Yayınları.
- Doğan, T. (2020a). *Urmiye ağzı ses ve biçim bilgisi (Güney Azerbaycan)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Doğan, T. (2020b). *Tilimhan divanı (Orta İran Türk ağzı) giriş-inceleme-metin-dizin*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Doğan, T. (2020c). *Yettim Yal (giriş-inceleme-metin-aktarma-dizin)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.
- Doğan, T. (2023). *Orta İran (Merkezî ve Kum eyaletleri) Türklerinden Halk Bilimi metinleri (giriş-inceleme-El Bilimi Dergisi metinleri-aktarma-dizin)*. Ankara: TDK Yayınları.

- Doğu Azerbaycan İli Valiliği, (OAS, 2024), استانداری آذربایجان شرقی Ostāndār-ı Āzerbāycān-ı Şerqi, <https://www.ostan-as.ir/>, (Erişim Tarihi: 06.01.2024).
- Ergin, M. (2000). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Esmailabadi, G. (2023). *Horasan Türkçesinin Kelat-i Nader ağzı üzerine*. (Doktora Tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Gökdağ, B., A. (2006). *Salmas ağzı (Güney Azerbaycan Türkçesi üzerine bir inceleme)*. Çorum: Karam Yayınları.
- Gökdağ, B. A., & Doğan T. (2016). *İran 'da Türkler ve Türkçe*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, H. (2021). *Dil ilişkileri bağlamında Halaçça*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.
- Işıklı, M. (2021). *Halaç Türkçesinin çekim morfolojisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İran İstatistik Kurumu, (MAİ, 2024), مرکز آمار ایران Merkez-i Āmār-ı Īrān, <https://www.amar.org.ir/> (Erişim Tarihi: 04.01.2024).
- İran Ulusal Coğrafi İsimler Veri Tabanı, ایران نام های جغرافیایی پایگاه ملی Pāygāh-ı Milli-yi Nāmihā-yı Coğrāfīā-yı Īrān, <https://gndb.ncc.gov.ir/> (Erişim Tarihi: 02.01.2024).
- Karini, J. (2009). *Erdebil ili ve ağızları*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaya, M. (2020). *Halaçlar ve Türkçeleri*. (Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Melekan İlçesi Kaymakamlığı, (FŞM, 2024), فرماندار شهرستان ملکان Fermāndāri-yi Şehrestān-ı Melekān, <https://malekan.ostan-as.ir/> (Erişim Tarihi: 06.01.2024).
- Merkezî İstihbarat Teşkilatı, (CIA-İran, 2024), Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/iran/#people-and-society> (Erişim Tarihi: 05.01.2024).
- Pehlivan, G. (2011). *Hamedan bölgesi Bahar ağzı*. (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Rezaei, M. (2015). *İran-Zencan bölgesi, Kaydar ve yöresi ağızları*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Rezaeiamaleh, M. (2023). *Kaşkayı Türkçesi ağızları (giriş-inceleme-metin-sözlük)*. (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Salar, B. (2021). *Taganberdi Purmend'in 'Arzuwlar' adlı eseri üzerine dil incelemesi (ses-biçim)*. (Yüksek Lisans Tezi). Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- Yaghoobi, V. (2023). *Kaşkay Eli Türk ağızları ses bilgisi*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yıldırım, Z. (2008). *Gümbed ağzından derlemeler (giriş-gramer-metinler-sözlük)*. (Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Çalışmada Kullanılan İşaretler (Ünlüler)	
[a]	geniş, düz, arka dil /postdorsal/, (açık)
[ɑ]	geniş, düz, orta dil /predorsal/, (açık)
[æ]	geniş, düz, ön dil (çok açık)
[e]	geniş, düz, ön dil (kapalı)
[ɛ]	geniş, düz, ön dil (açık)
[i]	dar, düz, orta dil (yarı kapalı)
[i]	dar, düz, ön dil (açık)
[ɪ]	dar, düz, ön dil (kapalı)
[o]	geniş, yuvarlak, arka dil (kapalı)
[ø]	geniş, yuvarlak, orta dil (kapalı)
[u]	dar, yuvarlak, arka dil (kapalı)
[ʊ]	dar, yuvarlak, orta dil (kapalı)
[y]	dar, yuvarlak, ön dil (kapalı)

Çalışmada Kullanılan İşaretler (Ünsüzler)	
[b]	ötümlü, patlayıcı, çift dudak
[dʒ]	ötümlü, yarı kapantılı, dişeti-damak
[tʃ]	ötümsüz, yarı kapantılı, dişeti-damak
[d]	ötümlü, patlayıcı, dişeti
[f]	ötümsüz, sızıcı, diş-dudak
[ɟ]	ötümlü, patlayıcı, ön damak
[g]	ötümlü, patlayıcı, orta damak
[ɣ]	ötümlü, sızıcı, orta damak
[h]	ötümsüz, sızıcı, gırtlak
[χ]	ötümsüz, sızıcı, küçük dil
[ʒ]	ötümlü, sızıcı, dişeti-damak
[c]	ötümsüz, patlayıcı, ön damak
[k]	ötümsüz, patlayıcı, orta damak
[l]	ötümlü, yan ünsüz, dişeti
[ɭ]	ötümlü, yan ünsüz, dişeti-damak
[m]	ötümlü, genizsil, çift dudak
[n]	ötümlü, genizsil, dişeti
[N]	ötümlü, genizsil, küçük dil
[ŋ]	ötümlü, genizsil, orta damak
[p]	ötümsüz, patlayıcı, çift dudak
[r]	ötümlü, tek vuruşlu, dişeti-damak
[s]	ötümsüz, sızıcı, dişeti
[ʃ]	ötümsüz, sızıcı, dişeti-damak
[t]	ötümsüz, patlayıcı, dişeti
[v]	ötümlü, sızıcı, diş-dudak
[w]	ötümlü, yarı ünlü, çift dudak
[j]	ötümlü, yarı ünlü, ön damak

[z]	ötümlü, sızıcı, dişeti
-----	------------------------

Ayrıcı İşaretler (Ünlüler (V))	
l	aslî vurgu
.	İkinci vurgu
v:	uzunluk
v˙	yarı uzunluk
ʋ	daha öne kaymış
ʋ	daha geriye kaymış
ʋ	daha yuvarlaklaşmış
ʋ̃	çok kısa

Ayrıcı İşaretler (Ünsüzler (C))	
ç	ötümsüz
c°	tamamlanmamış
ç	ötümlü
cʲ	damaksılaşmış

Diğer İşaretler	
{x}	üst biçim birim
[x], [y]	alt biçim birim
/x/ > /y/	x, y'den önceki biçimdir
/x/	x, fonemdir
[x]	x, alafondur
/x/ ~ /y/	x-y arası bir sestir
~	denklik göstergesidir.
V	ünlü
C	ünsüz

Tarama Yöntemi ile Tespit Edilemeyen Yapılar için Görüşme Yapılan Kaynak Kişiler

Ad – Soyad	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Yaşadığı Köy
Hacı Mehmet Muhsinpur	92	Erkek	Okuma yazması yok	Mübarekşehir
Hacı Salih İsmaili	65	Erkek	İlkokul	Şaranlu
Hacı Halil Ferhengi	86	Erkek	Okuma yazması yok	Baygut
Muhtar Kasımalizade	79	Erkek	Okuma yazması yok	Melekan
Hacı Erşet Fethi	68	Erkek	İlkokul	Perçinbulağı
Leyla Emcedi	73	Kadın	Okuma yazması yok	Kandihar
Maral Muhammedi	77	Kadın	Okuma yazması yok	Akminar

MELEKAN AĞZI BİÇİM BİLGİSİ 2: İSİM, SIFAT, ZARF, ZAMİR

Serye Vefadar	66	Kadın	Okuma yazması yok	Leylan
Hatice Musevi	76	Kadın	Okuma yazması yok	Hürriler
Güzel Yegane	81	Kadın	Okuma yazması yok	Yulgunlu